

"אם הלמידה אינה משמעותית, היא אינה למידה"

"חתיירה למשמעות בחיים ולמידה משמעותית זה אותו דבר", אומר ד"ר שמעון אזולאי. אם רוצים למידה משמעותית בבית הספר, יש לתת תנאים למשמעות בחיים: עשייה, פומביות והדהוד

יורם הרפז

שום דבר בעברו של ד"ר שמעון אזולאי (44) אינו רומז על המקום שבו הוא נמצא כיום: מרצה לפילוסופיה באוניברסיטה העברית, מוביל המחקר והפיתוח במכון ברנר וייס, מחבר הספר "קץ האושר: פילוסופיה ומשמעות החיים", שראה אור בימים אלה (ראו מסגרת), פרשן מבוקש של תופעות תרבותיות בתקשורת, מרצה סוחף והוגה בלתי נלאה בשאלות החיים הגדולות. האמירה "היוהרו בכני עניים" כיוונה לאזולאי, וגם לאלבר קאמי, הגיבור שלו, ולעוד כמה אנשים – מעטים מאוד – שהצליחו להתגבר על נסיבות חייהם. אך בהנחה ש"ארם אינו אלא תבנית נוף מולדתו", משהו במולדת שבה אזולאי גדל – המשפחה, השכונה, בית הספר – רומז בכל זאת על עתידו, על התשוקה שלו לפילוסופיה ועל הדרך שבה

הוא מממש אותה. שמעון אזולאי גדל בשיכון עוני בחדרה. "קראו לו", הוא אומר, "שיכון פאר". דיירי השיכון עסקו בהישרדות, לא בתרבות. "ברוח החג האחרון אפשר לומר שחוג מהגדה לפסח, לא יכולת למצוא שם ספר". אמו עלתה מאלג'יר. "היא מדברת בניב אלג'יראי מיוחד ואינה יודעת קרוא וכתוב". אביו נפטר בהיותו בן שלוש. יש לו ארבעה אחים.

עם אב נעדר ואם אנאלפביתית...
 "אני לא יודע איזו השפעה הייתה להיעדרות של אבי, אבל יודע איזו השפעה הייתה לנוכחות של אמי. היא אישה בעלת חוכמה נדירה ומחויבות מוסרית עמוקה. הלוואי עליי. היא גידלה חמישה ילדים לבדה בשכונה מלאה בפיתויים ל'חיים אלטרנטיביים'... אבל, במחשבה נוספת, אני גם מוקיר את השכונה הזאת. היא לימדה אותי על החיים. עיסוק נמרץ בשאלות הגדולות של

החיים עלול להרחיק אותך מהחיים. 'שיכון פאר' בחדרה מחזיר אותי אליהם".
 מה בסביבת המשפחה והשכונה הביא אותך לפילוסופיה ולעיסוק בסוגיית משמעות החיים?
 "אתה לא בא לפילוסופיה; היא באה אליך וכופה את עצמה עליך. מאיפה היא באה בדיוק? אני לא יודע. כאשר התחלתי ללמוד פילוסופיה באוניברסיטה, אמי שאלה אותי מה זה פילוסוף. אמרתי לה שפילוסוף הוא כמו רב, אבל של חילונים. אז אולי הפילוסופיה הגיעה אליי משם, מהחיים הדתיים שבהם רעיונות מופשטים מנחים התנהגויות בחיי היום יום. וכאשר הגעתי לפילוסופיה, הלכתי למה שנראה לי כשאלת היסוד – משמעות החיים. השאלה הזאת קיבלה משמעות נוספת בחיי לאחר שהחלפתי חיים דתיים בחיים חילוניים".

האם אפשר ללמוד משהו כללי מחיך, ◀

זיקה למעגלי הערך של תחומי הרעת שהוא אמור ללמוד. משמעות בחיים בהקשר זה פירושה שתחומי דעת מרחיבים את "העצמי" של הלומד. תלמיד יצר זיקה למעגל הערך של ספרות, למשל, ועשה מעצמו יותר; הוא רואה את העולם ואת עצמו גם מבעד לעדשת הספרות, של קפקא או של עגנון, למשל. חלק מרכזי

בזיקה הזאת למעגל הערך הספרותי הוא תפיסתו כמדיום לביטוי עצמי. היכן מתרחשת הלמידה המשמעותית ביותר? באותם מקומות שבהם תלמידים מוזמנים לבטא את עצמם בתחום ידע. זהו יתרונם של בתי הספר לאמנויות. זה יכול לקרות בכל התחומים האחרים. **כלומר, במקום שבו יש חיים**

משמעותיים יש למידה משמעותית. בדיוק כך. אם תלמיד יכונן לעצמו חיים משמעותיים בבית הספר, הלמידה שלו תהיה משמעותית. הלמידה המשמעותית שלו היא השתתפותו במשחק המשמעות. המשחק הזה מוציא את הילד מעצמו לעולמות אחרים שבאמצעותם הוא עושה מעצמו יותר. בית הספר פועל היום בכיוון הפוך; הוא מחזק

את ההתכנסות של התלמיד בעצמו, כלומר את האגואיזם. התלמיד בבית הספר ממתין שתחומי הרעת יגיעו אליו – מהמורה, מספרי הלימוד, מהרשת – במקום שהוא יצא אליהם. צריך לדחוק בתלמיד לצאת מעצמו אל מעגלי הערך. לא ממתין לו שם כיף, אבל מחכה לו שם אושר – אם יהיה מוכן לעשות משמעות במעגל הערך [על אושר ומשמעות

ראו מסגרת]. אנחנו זקוקים להוראה אחרת, הוראה לשם משמעות; הוראה שנעה על הציר של עשייה, פומביות והדהוד. **האם בית הספר צריך ללמד באופן ישיר את הנושא של משמעות החיים? למה לא להמציא מקצוע כזה – "משמעות החיים"?** כי משמעות יוצרים ולא לומדים. אתה רוצה להרוס את הנושא של משמעות החיים

נפתח בכותרת הספר החדש שלך "קץ האושר: פילוסופיה ומשמעות החיים". מה הקשר בין אושר למשמעות החיים? שאלת האושר ושאלת משמעות החיים הן השאלות הגדולות של חיינו. אתה מכיר שאלות גדולות מאלה? המאמץ להשיב עליהן מניע את חיינו האישיים ואת התרבות בכלל. מה מניע את האדם, מה מוציא אותו בכל בוקר מהמיטה למלאכת החיים? חתירה למשמעות. יש כמובן תשובות נוספות על שאלה זו – פחד מהמוות, דחף מיני, חתירה לכוח, צורך לשרוד – אך הן חלקיות. עיונים פילוסופיים ומחקרים פסיכולוגיים מאששים את הטענה העיקרית של הספר: המניע האנושי המובהק והחזק ביותר הוא חתירה למשמעות. **משמעות, לא אושר.**

בין משמעות לאושר – זו אולי אחת התגליות של הספר – יש קשר אינטימי, אך חתירה למשמעות היא המניע העיקרי. בקירוב ראשון אפשר לומר כך: משמעות החיים שלי היא האופן שבו אני משפיע על העולם; האושר שלי הוא האופן שבו העולם משפיע עליי. **הסבר והדגם.**

אדם שיוצר יצירה מוזיקלית מכונן משמעות; אדם המתענג על האזנה ליצירה מוזיקלית חווה אושר. כלומר, המשמעות היא העקבות שאדם משאיר בעולם; האושר הוא אותם רגעים שבהם עקבות אלו נחשפים בפניו. האושר הוא תופעת לוואי, תוצר של עשייתו בעולם, הדהוד שלה.

אז קודם משמעות, שהיא עשייה בלשהי בעולם – הלהנת יצירה מוזיקלית, פיתוח תוכנת מחשב וגם הקמת משפחה – ואחר כך התרפקות מאושרת על מעשה ידיו.

פילוסופים ואנשים "רגילים" נטו ונוטים לבלבל בין משמעות לאושר. אריסטו, אולי ההוגה הראשון שהתעסק ברצינות במושגים אלה, הגדיר – כמונחים שלי – אושר כמשמעות. לכן הוא טען שניתן לשפוט אם אדם היה מאושר רק לאחר מותו. לאחר אריסטו המושגים האלה הסתובבו בעולם הרעיונות,

"מה חשוב יותר, אושר או משמעות?"

עם צאת ספרו "קץ האושר: פילוסופיה ומשמעות החיים" (אסטרולוג, 2014), מסביר ד"ר שמעון אזולאי את ההבחנה שלו בין אושר למשמעות. "משמעות החיים שלי", הוא אומר, "היא האופן שבו אני משפיע על העולם; האושר שלי הוא האופן שבו העולם משפיע עליי"

התערבבו ועשו בלגן. התוצאה היא שאנשים תופסים משמעות ואושר כמושגים נרדפים הניתנים להחלפה. אך אלה מושגים שונים, עם וקטורים הפוכים – אחד מכוון לעולם והשני חוזר ממנו; אחד מגולם בעשייה והשני בחוויה שהיא תוצר של עשייה זו. ההבחנה הזאת חשובה משום שהיא קובעת סדר עדיפויות נכון. מה חשוב יותר, אושר או משמעות? חוויה או עשייה? בימינו הסדר הנכון השתבש. אנשים נותנים עדיפות ל"חוויות של אושר". אני ממש סולד מהחוויות האלה שתעשיית האושר מייצרת ומוכרת להמונים. מה שחשוב בחיים הוא העשייה והתכנים שלה. הטענה הזאת מטילה את האחריות על האדם לעשות דברים בעלי ערך, ואז, כתוצאה לוואי, להפיק מהם רגעים של אושר. כיום אנשים מחפשים חוויות אינסטנט של אושר שאינן קשורות לעשייה משמעותית שלהם.

אבל אנשים עושים דברים בעולם שאינם מעניקים משמעות לחייהם והדהוד שלהם אינו מסב להם אושר, למשל עובדים על סרט נע במפעל.

זה נכון וזה עצוב. ישנן עבודות רבות נטולות משמעות; ולא רק שהן נטולות משמעות, גם משלמים עליהן מעט. זה גורלם של העניים

האחרונים – שבהם שלטה הפילוסופיה האנגליטית. אני נאחזתי באמירה הידועה של אלבר קאמי ב"מיתוס של סזיפוס", ולפיה יש שאלה פילוסופית רצינית אחת – משמעות החיים, ומינפתי אותה. שאלת משמעות החיים מעסיקה בני אדם בחיי היום יום שלהם ולכן הפילוסופיה חייבת לעסוק בה. אתה רוצה להחזיר את הפילוסופיה לחיים.

כן, להחזיר אותה לשאלות שמעסיקות אנשים בחייהם; לא רק שאלת משמעות החיים, אלא גם שאלות אחרות – שאלות שנוגעות לרגשות, לסבל, למוות, לצדק. מבחינתי הפילוסופיה מחויבת לתיקון עולם, והיא נוטה לחמוק מן המחויבות הזאת. הספר עושה תיקון קטן בעניין הזה.

איך הפילוסופיה יכולה לתרום לתיקון עולם?

הפילוסופיה יודעת לעסוק ברעיונות באופן תבוני; לנתח מושגים ולראות קשרים בין מושגים. הראש שלנו מלא במושגים שקלטנו מהסביבה ואנחנו מחזיקים בהם וממחזרים אותם ללא בדיקה ובחינה. מבעד למושגים אלה אנו רואים את העולם, פועלים וחיים בו. לעתים המושגים המשפיעים ביותר על חיינו – כמו מושג האושר – חלולים ומנחים אותנו לנתיבים מוטעים. במקרים כאלה הפילוסופיה, ורק הפילוסופיה, יכולה לסייע – להבהיר מושגים ולהראות דרך.

=

ומדוע "קץ האושר"? היו לנו כל כך הרבה "קציים" בשנים האחרונות – קץ ההיסטוריה, קץ הפילוסופיה, קץ הספרות, קץ החינוך... למה "להקיץ" לנו גם את האושר? באמת היו לי הרבה התלבטויות לגבי שם הספר וכבר חטפתי עליו לא מעט ביקורות, ובכל זאת אני מתעקש עליו. אני מביט בדאגה על אידאל האושר הרווח ורואה את הנזקים

העצומים שהוא מחולל. מרגע לידתו לתוך החברה שלנו אדם מוקף ומוצף בהבטחות לאושר – מסרטים הוליוודיים ופרסומות בטלוויזיה ועד הורים ומורים שמתאמצים לגרל "ילדים מאושרים". האושר נתפס כהנאה, כעונג, ככיף. תעשיית האושר המתוחכמת מודדת בכל יום את רמת האושר ברמנו. אדם בחברה שלנו מצווה להיות מאושר.

הציווי הקטגורי של ימינו הוא "היה מאושר!"; Have fun!

ואם אתה לא מאושר אתה אשם, משהו דפוק אצלך. תעשיית האושר מבטיחה ומצווה אושר ואתה לא מאושר; משהו אצלך לא תקין... כָּאֵב לילדים קטנים מעניינת אותי השאלה למה אנשים מולידים ילדים. אני שומע סביבי טרוניות בלתי פוסקות של הורים צעירים; כמה זה קשה, מתיש, כפוי טובה וכו'. ובאמת, מבחינה רציונלית, מבחינת התחשיב של עלות-תועלת, ילדים זה עסק לא כדאי. אבל אז אתה מבין שהמשחק של הורות אינו מתנהל על המגרש של האושר אלא על המגרש של המשמעות. וכאשר אתה מבין את זה, הטרוניות פוחתות וגם ההורות מקבלת איכות אחרת. אתה פחות

מחפש כיף עם הילדים; אתה מבין שהם חותם שלך בעולם. האושר לא יבוא מההנאה שתפיק מהם, אלא מחינוכם ומאישיותם.

אז "קץ האושר" במובן של קץ האושר בכיף, כי fun. אתה אומר לנו שיש אושר אחר, אמיתי, אושר שכרוך לפעמים גם בסבל.

או במילים אחרות, אושר כחיים בעלי משמעות. משמעות לא באה בקלות, היא כרוכה במאמץ ובאזכות. אידאל המשמעות תורם לחיים האנושיים והתרבותיים יותר מאידאל האושר כהנאה אין קץ. האושר הוא התענגות על הקיים; המשמעות היא פיתוח הקיים. אידאל האושר מטפח את האגואיזם שמאפיין את האדם שברא הקפיטליזם; אידאל המשמעות קורא ליציאה מהמעגל האגואיסטי אל העולם. כך שב"קץ האושר" רציתי לשים קץ לאושר במובנו המתועש, המשוכפל באיך ספור אמצעים מסחריים, ולהחליפו במושג המשמעות הכרוך במושג אחר של אושר – אושר הנובע מעשייה משמעותית בעולם.

חתירה למשמעות כרוכה בפעילות בעולם, ביוזמה, בלקיחת אחריות; ציפייה לאושר כרוכה בצרכנות פסיבית – מישוהו או משהו צריך לרגש אותי. שילמתי ברכיטס ואני מחכה.

אני ממשיל זאת לאדם היושב בתיאטרון ומביט אל הבמה. הבמה ריקה ולא קורה בה כלום. אבל האיט עדיין מרוצה. האולם נעים ומבטיח והאיט מכרסם חטיף ומצפה. אבל הזמן חולף והבמה ריקה ודוממת. האיט אינו מבין מדוע הוא לא מקבל את חבילת העונג שהובטחה לו. הוא מתחיל להתעצבן, הוא דורש את מה שמגיע לו. אבל ככל שהריקות והרממה נמשכות, הוא נעשה מהורהר. הוא מתחיל להבין שהבמה שלו, הבמה היא חייב; הוא המחזאי, הוא הבמאי, הוא השחקן. לעתים הוא גם הקהל. הוא צריך להעלות הצגה מחומרי חייב; הוא צריך לאסוף ולבנים אותם. זה קשה, זה מאתגר, אבל מדי פעם הוא יוכל להביט בהצגת חייבו ולהפיק מכך רגעים של אושר. ■

אזולאי. "כיום אנשים מחפשים חוויות אינסטנט של אושר שאינן קשורות לעשייה משמעותית שלהם"

במכון שכטר למדעי היהדות מורים לומדים תואר שני ביום אחד בשבוע ומקבלים הרבה יותר

התכנית הגדולה ביותר בארץ לתואר שני במדעי היהדות:
האמנויות ביהדות, חינוך יהודי, משפחה וקהילה, לימודי האישה ביהדות,
מדרש ואגדה, מקרא ועוד

- עד 90% החזר שב"ל ממשרד החינוך, לזכאים***
- מגוון נוספות למורים**
- מלגה 5,000 ₪ לכל סטודנט בשנה א*

ימי ייעוץ קרובים

50% הנחה בדמי רישום לנרשמים באחד מימי הייעוץ

17:00-14:00 חופשת ל"ג בעומר **19.5**

17:00-14:00 **21.6**

לתיאום פגישת ייעוץ במועד אחר התקשרו 074-7800700

« מוכר ע"י משרד החינוך לגמול ולצרכי "אופק חדש" יום לימודים מרוכז בשבוע למשך שנתיים » התואר מוכר ע"י המל"ג * בכפוף לתקנון ** עיירות פיתוח, מצטייני תואר ראשון ועוד *** מוכר להחזר שכר הלימוד ע"י משרד החינוך, בהתאם לחוזר מנכ"ל

גם בית הספר במתכונתו הנוכחית עושה זאת במידה מסוימת. הוא מנסה להעביר לתלמידים מסר "חתרני" שהחיים הם יותר מעשיית כסף. את המסר הזה צריך לחזק. מבחינה זו הסיסמה של משרד החינוך "למידה משמעותית" היא בכיוון הנכון, רק צריך לתת לה משמעות מושגית ומעשית נכונה. האתגר של בתי הספר אינו לשרת את הסדר הקיים ולהטמיע את מושגיו וערכיו, אלא להציע לו אלטרנטיבה. בפרפרזה על קאנט, בתי ספר כאלה הם משהו שאנו רשאים וצריכים לקוות לו. מה הייתה הירד שהושיט המורה מסייה ז'רמן לילד העני אלבר קאמי? זיקה לעולמות של משמעות. את הירד הזו אנו חייבים להושיט לכל התלמידים – בעיקר העניים שבהם – בבתי הספר שלנו.

חיינו חולפים מהר. מסלול החיים קצר. בסופו ממתין לנו המוות. אסור לבזבז את חיינו על שטויות. עלינו לתת להם משמעות עמוקה ככל האפשר. מה נאמר לבוגרי בית הספר ביום הדין, ביום שבו הם ישאלו אותנו "למה ברוך חיינכתם אותנו? האם עזרתם לנו לחיות חיים משמעותיים?"

מורה לשרטוט, סבריו לוינסקי. השרטוט היה בשבילו סיפור כיסוי. הוא האמין שעליו לקחת אותנו לטיול בעולם של הרעיונות. חלקנו ממשיכים לטייל שם עד היום. המורים חייבים לקחת את התלמידים לטיול בעולמות הידע

"משמעות יוצרים ולא לומדים. אתה רוצה להרוס את הנושא של משמעות החיים – למד אותו בבית הספר והכן במשמעות החיים"

ולהאמין שאין טיול חשוב מזה; שזהו טיול למשמעות החיים. אסור להפוך את הטיול הזה להכנה לבחינות בגרות.

בית הספר שלך מכוון למשמעות אבל החיים בהוץ מכוונים ל"חוויות של אושר". האם בית הספר שלך יוכל לנצח את החיים בהוץ ולגדל אנשים מכווני משמעות?

ספרות היא הזמנה לשאול שאלות על החיים. שייקספיר, אבן גבירול, קפקא, בורחס, סמי שלום שטרית – כולם מתמודדים בדרכם עם שאלות החיים הגדולות. חשוב ללמד מורים פילוסופיה, ובכללה את סוגיית משמעות החיים, כדי שיכוננו לעצמם חיים משמעותיים ויסייעו לתלמידים לעשות זאת באמצעות הוראה לשם משמעות.

אולי צריך להגדיר מחדש את תפקיד המורה: המורה כמתווך משמעות? המורים צריכים לראות בעצמם מתווכים בין התלמידים למעגלי הערך; "התיק" שלהם אינו בעלות על הידע במקצוע שהם מלמדים, אלא טיפוח זיקה של התלמידים למקצוע הזה. במושגים אפלטוניים, המורים אינם המשחררים של התלמידים מן המערה שבה הם לכודים, אלא שותפים בדיאלוג מכוון משמעות עם התלמידים, משתתפים אתם ב"משתה" של משמעות. זו לא המצאה חדשה; מורים טובים עושים זאת בכיתותיהם. מורים כאלה הציילו אותי בבית הספר המקצועי שבו למדתי; הם יצרו אצלי תשוקה לידע, לחוכמה. התחלתי להתעניין בפילוסופיה בזכות אותו